

Janka Kersnika zbrani spisi. Uredil dr. Ivan Prijatelj. Zv. IV. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1905. — Četrti zvezek Kersnikovih spisov prinaša novelo „Gospod Janez“, kmetske slike, nekaj humoresk in „Povesti za ljudstvo“. Moč Kersnikovega talenta leži v skici, kjer se dejanje osredotoči okoli enega motiva, kjer umetnik izkleše iz ljudi in miljeja, ki ga slika, eno samo ostro črto: v daljši povesti postane Kersnik romantičen, psihološka motivacija stopi v ozadje, dejanje se odigrava na površju in v lepih besedah, nobeno čuvstvo ne sega do dna in družba, ki jo opisuje, je koketna, brez zlobe in brez vzleta, elegantna in plitva. Kersnik je mnogovrsten kot malokdo; označil je žuljavo roko in okorelo srce kmetovo ravno tako točno kot napol sentimentalno napol otopelo trško inteligenco.

Novela „Gospod Janez“ ni posebna; opisovanje krajev pa nam razodeva plastično moč Kersnikovo, ki jo pogrešamo posebno pri naših modernih pisateljih. Kersnik ne riše nijans, intimnega vzduha, ki veje iz grude in polmračnega ozadja: pri njem je vse jasno, solnčno in prosojno. Potok kot srebrni trak, bela, prašna cesta, polne veje sadnega drevja in rdeča opeka, ki blešči v jutranjem svitu na trških hišah, nam pričara tisto ljubko okrožje, kjer je vse tako veselo in zaljubljeno kot solnčni prameni in pisane ptice v logu. V tej noveli nam Kersnik ne riše fiziognomij in tajnih, globokih nagibov duše, ne potez obraza, kjer valovijo čuvstva, oči, kjer odsevajo misli, gest in vznemirjenj; vse življenje se v tej povesti odigrava v lehkkih dialogih brez značilnih in silnih dogodkov.

Tak je skoz in skoz „genre“ Kersnikov, kadar opisuje življenje našega izobraženstva po trgih in gradovih: enakomeren, brez posebne tragike in kompliciranih vprašanj, vsakdanji in prijazen. Vse te povesti spremlja naivni, dobrosrčni in malce omejeni kolorit, ki ga imajo besede soproge adjunktove v povesti „Gospod Janez“: „Gospod sodnik! To je lepo, to je krasno, da pridete! Kdo bi si bil mislil. Pa

vedite, sanjalo se mi je prav danes o Vas — ah, pa sedaj ostanete — kaj ne — kje ste si izbrali stanovanje, morda blizu nas?“ — Motiv povesti je ženska nezvestoba, površno utemeljena in izvedena s staro gostobesedno tehniko.

„Kmetske slike“ nam pokažejo Kersnika mojstra. Dejanje se v njih razvija hitro, njihov realizem je mrk, semtertja ironičen, a na dnu teh trdih kmečkih src, priklenjenih na razorano grudo in zelene holme, počivajo globoka čuvstva, prežé silne in pritajene strasti, dobrota, ki se ne izdá, in nem ponos. Ta duša prenaša vse udarce z resignacijo, ki ne osupne pred nobenim dogodkom, se javlja v kratkih, vdanih besedah pa zariše v srce in obraz gube, pričajoče o tihi boli. Iz ust ni tožbe, vse je trdo, okorno, krepko in nemo: kar privre iz srca, je vzdih, kletev ali pa trpka opazka.

Slika „Ponkrčev oča“ nam odkrije ta suhi, včasih brezobzirni realizem s par potezami. Ponkrč, nezakonski, trden in marljiv kmet, spozna svojega očeta šele tedaj, ko ta umira pri njem. Dasi mu sin preskrbi čedno ležišče in se mu gane srce, ostane na videz hladen in redkobeseden. Za očeta oskrbi pogreb, župniku pa prinese denar za maše. In tako uto-nejo v tej borbi za danj in davek vsi globokejši vtisi in le življenje ostane, mrzlo, neizprosno in monotonno. „Za sveto mašo, gospod fajmošter, za mater in — za onega, saj veste za katerega“, tako konča ta črtica.

„Rojenica“ je pač ena najoriginalnejših črtic iz kmečkega življenja. Nadvse je lep uvod, ko stara drevesa govoré med seboj tajnosten jezik, prikladen naravi in ljudem, ki tu živijo. Tragika, v navadnem življenju neopažena, navdaja te vrstice. Kmetič, ki se je v mladosti pretepal, zraven pa delal od zore do mraka, postane skrben in varčen gospodar. Oženil se je po starem običaju; ljubezni, kolikor je je ravno treba, nekaj godcev in dote, in vse je bilo pri kraju. A na dnu tega skromnega, molčečega srca klije le ena želja: sijajna bodočnost sinova. Pa ta se ne izpolni, sin umre na

daljnem Dunaju kot navaden vojak. A povest ima čudovito lepo pointo, ki pričara v to vsakdanje življenje žarek nežne in žalostne poezije. Rojenice so bornemu kmetiču v skrivnostni šumi prorokovale, da bo njegov sin nekdanj počaščen od samega cesarja. Sam cesar bo šel za njegovim pogrebom. In res, ko je umrl kmečki sin, je sam cesar pozdravil svojega vojaka, ko je šel mimo njega mrtvaški spreved. Ponižna duša kmetova si je s tem tešila svojo tiho bol.

V „Mačkovih očetih“ je realizem krut in globok. To je povest nevtrone strasti in sile, ki gineva v sovraštvu in trdovratnosti, ker se ne more sredi težkega in nizkega vaškega ozračja razviti v kaj plemenitejšega. Mačkovega očeta je sin pogal iz bajte, iz izgovorjene izbe. Oče tega niti na smrti postelji ne pozabi in umirajoč nagovarja soseda, naj toži sina za dvajset goldinarjev, da ga uniči. Kmet umre v jezi in med kletvami. Ta značaj je slikan lapidarno in brez lepotečja. Molčča sta Mačkova očeta in trmasta; v največji bedi se ne ponižata do prošelj in beračenja, sebična sta, pa zadovoljna vse dni z neslanim sokom, strganim kožuhom in pestjo tobaka. Čimbolj se ti značaji zapirajo vase in odtujujejo svetu, tembolj raste v njih strast in maševalnost.

„Mohoričev Tone“ je svetla črtica; v globočini teh duš, ki so v vedni skrbi za davke, grunte in priboljške, počiva dobrota in velikodušnost, ki pride na dan neopažena, osorna, brez šuma — a tem srčnejša.

V „Otroškem dohtarju“ nam najbolj ugaja slikanje narave, ki je brez nalahnih in prisiljenih prehodov krepko stilizirano. „Korakal je proti kozolcu in potem dalje po izoratih med njivami ter tipal pšenično in ječmenovo klasje na desni in levi, češ, bode li težko letos in koliko ga bo. Lahek veter je zibal žito in iz dolgega razora se je oglašal samotni prepeljak s poznim spevom“. Skoro da čujemo korake kmetičeve in slišimo, kako valuje klasje v vetru. Sredi teh bujnih polj pa se odigrava tragedija, konflikt med naravnim in preprostim pojmovanjem kmečke duše in gosposko pravico.

„Kmetška smrt“, ki slovi kot ena najlepših Kersnikovih škic, je kratka in jedrna sinteza žitja in bitja naših kmetov. Podobna je znani črtici Turgenjevovi v „Lovčevih zapiskih“, ki nam slika, kako umira ruski kmet. Stari Planjavec umira, kakor da je to njegova dolžnost, ki jo mora vršiti vestno in ravnodušno. Ves zbit in betežen leži na trdi postelji, smrt pričakuje mirno in posluša sosede,

ki se menijo o njegovem koncu kakor o prihodnjem sejmu. Planjavcu ni mar bolečin in smrti, le za to mu je, da uredi dedščino in materi skromen priboljšek. In ko ga zapuščajo telesne moči, je njegov duh krepak, neizprosni in previden. „Trd in mehak, surov in nežni, krepak in zdelan, samogolten in dobrosrčen, dober in slab — kakor si ga ogledaš“, tak je naš kmet. „Pa kader mrjé ti ljudje, smrti se ne bojé“, tako je Kersnik sam z ostrimi konturami narisal kmečko dušo.

„Mamon“ je lepa slika, kjer Kersnik popiše na treh straneh celo življenje, ki se suče edinole okoli denarja, težko prisluženih križavcev, štol in dedščin. To je pusto in prazno življenje, brez izprememb, brez radosti in boli, vknjiženo v aktih, kjer govori številka za številko o trudu in skrbi za premoženje in bogastvo. Dejal bi, da je poezija, vtelesena v zapuščinah in testamentih.

V „Humoreskah“ ni nič posebnega, dokaj boljše so „Povesti za ljudstvo“. Črtica „Kako je stari Molek tatu iskal“, je polna zdravega humorja, ki smeši brez pretiravanja vraže in zagovarjanja, običajna pri našem kmetu.

V „Znojilčevega Marka božji poti“ je kaj dobro orisan značaj, kakor ga dostikrat opaziš pri kmečkih dečkih, ki so umsko zaostali: dobrosrčen, kar se dá, neroden in svojeglav; počasi misli, v šoli je najslabši, a pripraven za vsak posel, vse se mu globoko vtisne v srce.

Črtica „Za čast“ nima toliko estetiške vrednosti kot vzgojno: sanje, ki so tu pointa cellega dejanja, so neverjetne, ker so prežive in preveč detaljirane. Ta skica bi bila zaradi tendence in klasičnega jezika v čast vsaki šolski knjigi.

„Rejenčeva osveta“ je med vsemi povestmi v tej knjigi najmanj značilna; reminiscenca na potres l. 1895. ji ne podá nobenega posebnega kolorita.

Razlika, ki je med Kersnikom in našimi modernimi pisatelji, je seveda velika: v njegovem času še niso poznali opisovanja, ki more izraziti vsako najtanjšo čuvstvo in vtelesiti vsak mig, vsako misel; tudi ni bila takrat še razvita — vsaj pri nas ne — psihološka manira, ki vse natanko motivira in razkraja. Ima pa Kersnik mnogo vrlin, ki jih pri novejših pisateljih občutno pogrešamo: enotno naziranje o življenju, veliko intuitivno silo brez dolgega, mučnega in nepotrebne razglabljanja o vsaki stvari: razdvojen ni bil, ampak jasn in točen. Zato je s krepko roko in preprostim srcem našel v značaju naših ljudi marsikatero potezo, ki je moderni niso odkrili in je ne bodo, dokler bodo povsod zgolj

subjektivni. Kersnik se je vsaj trudil, da slika življenje, kakršno je, novejši pisatelji pa povsod vidijo le sebe in svoje mračne, trudne misli.

Fr. Terseglav.

Zofka Kveder-Jelovškova: Iskre; ilustr. M. Rački. 1905. V lastni založbi Praga. — Ta zvezek drobnih skic nas je iznenadil; tendenciozna in predrzna Zofka Kvedrova se je tu vsa raznežila in njene „Iskre“ se nam zdé kot nekak povrat k boljšim romantičnim tradicijam. Nobeno načelo se ti ne vsiljuje iz teh skic in noben neumesten entuziazem; pisateljica slika življenje s temnimi in otožnimi, ljubeznivimi in lahnimi potezami: njeni sujeti so preprosti, njena dikcija se je zaokrožila in besede so skrbno izdelane. Neka posebnost pri tej knjigi je ta, da se vrstita po ena slovenska in hrvaška črtica. Vse skice imajo isti ton, sorodne so si po duhu in slogu. Že pri prvi, „Idili“, se skupljajo vse vrline in hibe pisateljice. „Idila“ je napol otožna, napol lena, bujna in mehkužna; ob morski obali se vrši prizor, a povest nam ne pričara pravega morja, prelestnega in nemirnih valov, ne ostrega vzduha školjk in morske trave na produ, vse je le slikano z vznesenimi, gosposkimi besedami. Vsa lepota počiva na safirnatem valovju, belih jadrnih in utrujenih galebih, krepkih potez ni, vse so izrisane z nežno roko pesnice, ki je hotela opevati sladke, sanjajoče, tople otroške oči, bele in svetle oblačke in davne, otroške bajke. V tej črtici pa je kakor v vseh drugih motiv preprost, v prihodnji „Posjet“ celó naiven — tu ne najdeš rafinirane, razdejane ženske duše. V „Posjetu“ želita dve duši priklicati nazaj svojo mladost in ž njo vse mladeniške spomine in deviške sanje. Lepa je ta mladost, ki se ponaša z mehkiimi, razneženimi ustnicami, radostnimi očmi in slokim, deviškimi stasom. Pisateljica se s pravo nervoznostjo trudi, da natančno slika vsako prehodno barvo in vsako razpoloženje, a pri tem se izgubi v postranskih črtah in ne vjame karakterističnih in markantnih potez; tisto kopičenje epitetov obteži dikcijo. Črtica „En svetel spomin“ ne zadene pravega kolorita, ki leži nad kmečko izbo in delavčevim stanovanjem, kajti Zofka Kvedrova svoje individualnosti nikjer ne zataji: iz vsake vrstice govori ona, ne pa osebe, ki jih slika; vse oznanja le njene misli in čuti z njenim srcem — zato je tudi njen realizem preveč brutalen in njena nežnost preveč romantična. Črtica „Sjećajte se“, je slika ljubezni brez nade, brezmejne vdanosti in prijateljstva, ki je komaj za korak oddaljeno od lahne in plahe ljubezni. V sliki „Iz mirnega kraja“ privre na dan vsa posebnost Kvedrove. Značaji, ki jih tu v dveh,

treh konturah naslika, se ji niso posrečili, ker je pisateljica iskala pri svojem sujetu preveč kričečih kontrastov in je pointa povesti preokorna; nič ni v njej prave finese in duhovitosti. In ravno tu se vidi, kako se Kvedrovi malo podajo vse njene paradokсне trditve, njena revolucionarnost in jakobinska navdušenost; ne pristojajo ji rafinirani in zapleteni problemi; v teh spisih, ki so tako neprisiljen izraz njenih čuvstev, je mladostna, otroška, naivna in jasna. V sliki „Iverje“ prevladuje prazni erotiški element; osnovna misel je zelo vsakdanja in navadna. Prazna „Slika“ naj bi bila raje izostala iz zbirke, naslednja slika „Anka“ je prekratka in prenavadna, da bi mogla vzbuditi sanjava in izbrana čuvstva, kakor je to nameravala pisateljica. Sicer je sama pokvarila vso povest s koncem, ki je sirov in okoren. Skica „Odmev“ je obširna in potanka pokrajinska slika. Pozna se, da je Kvedrova hotela vjeti vsako nijanso, narisati vsako obliko. Motiv te črtice je poet grajščak, ki ne dela pesmic, ampak ima fin čut za lepoto in nasaja vsepovsod po svojem posestvu svoje ljubljence, nežna drevesa. Če bi bila pisateljica izčrpala samo ta preprost, pesniški motiv, bi bil vtisk povesti morda lepši, kot je: v tej sliki zopet deluje s kontrasti.

Za kratko črtico „Cestar“ sledi večja „V Hribih“. Pisateljica se je podala na kmete. Ali to ni preprosta narava, vse je pretirano in enostransko. V tej sliki je preveč refleksije, premalo umerjenosti. Strasti, ki razvnamajo te duše, so bolne in nenavadne. Najslabša med vsemi skicami pa je „Protijutru“. Stara Zofka sili tu na dan, tista, ki posnema ton Cankarjev, njegovo ironijo, nonšalantnost in umetniško impertinenco. In še to je skrajno neokusno in banalno. Skica „Tuje Solze“ je kratka, a lepa. Zariše srce pisateljice, ki se pripogiba k zemlji, in vsako tujo solzo, katero najde, shrani v svojem srcu. Tu se vidi, kaj zmore Kvedrova, ako se ogiba hlepenju po efektu. Na koncu knjige je novelica „Kaj n“, pisana v hrvaščini. Ta povest nam tem menj ugaja, ker ustvarja v celi knjigi disharmonijo — to je priča prešestovanja, zakonolomstva in umora. Tudi dikcija, detaljirano opisovanje in pohotni ton mora bolj razburiti in vznemiriti kot blažiti. Končni vtis cele knjige je ta, da se je pisateljica izčrpala ali da je vsaj za sedaj nastopila pri njej stagnacija: le nekaj romantike je vplela v svoje navadne motive.

Fr. Terseglav.

Ferd. Leo. Tuma: V znamenju življenja. 1905. Založil pisatelj. Natisnil Anton Slatnar v Kamniku. — Nasmehnili se boste,